

IMPULSSEJA Kesäkuu 2022

SUOMI KORONAN JÄLKEEN

MIKKO LIEVONEN

SUOMI KORONAN JÄLKEEN

MIKKO LIEVONEN

Vuosien 2020–2022 koronakriisi on ollut laaja yhteiskunnallinen häiriötila, jolle on vaikea määrittää yksiselitteistä päättymispistettä. Muihin teollisuusmaihiin verrattuna Suomi on selviytynyt koronakriisistä hyvin, esimerkiksi kuolleisuuden, rajoitusten ja talouden mittareilla.

Koronakriisin ennustettiin johtavan suuriin yhteiskunnallisiin muutoksiin, mutta kriisin suorat vaikutukset ovat jäämässä odotettua vaatimattomimmiksi. Pandemia-ajan poliittisesti merkittävin muutos on vahvan valtion paluu. Tämä luo mahdollisuuden tavoitella edistyksellisiä uudistuksia.

Raportti suosittelee koronan jälkeisen politiikan tavoitteiksi valtion kriisivarautumisen parantamisen, hyvinvointivelan purkamisen erityisesti lasten ja nuorten osalta ja valtion aktiivisen talouspoliittisen roolin vakiinnuttamisen.

SISÄLLYS

Tiivistelmä 3

Johdanto 4

Korona yhteiskunnallisena kriisinä 5

Suomi koronakriisissä 6

Mikä muuttuu vai muuttuuko mikään? 13

Pandemia ja politiikka 16

Johtopäätökset 19

Lähteet 21

TIIVISTELMÄ

KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMALLE PANDEMIALLE voidaan hahmottaa ainakin kolme erilaista päättymispistettä: sosiologinen, lääketieteellinen ja juridinen. Suomi on vuoden 2022 aikana siirtymässä kohti pandemian jälkeistä aikaa, ainakin sosiologisessa ja juridisessa mielessä.

Vuosien 2020–2022 koronakriisi on ollut laaja yhteiskunnallinen häiriötila, jolla on moninaisia terveydellisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia. Kriisin ominaisuudet ovat tehneet siitä poikkeuksellisen vaikeasti hallittavan, mikä on aiheuttanut ongelmia hallinnon eri tasoilla. Koronakriisin aikainen julkinen keskustelu on kuitenkin maalannut liioitellun synkkää kuvaa Suomen tilanteesta. Muihin teollisuusmaihin verrattuna Suomi on selviytynyt koronakriisistä hyvin.

Kansainvälisesti vertailtuna koronakuolemien määrä on jäänyt Suomessa alhaiseksi. Rajoitustoimet ovat olleet pääosin kevyitä, etenkin suuriin teollisuusmaihin verrattuna. Rokotuskattavuus on eurooppalaisten vertailumaiden tasolla. Hyvinvointivaltio on ennakoanut suurimmat sosiaaliset riskit, vaikkakin nuorten ja eräiden haavoittuvien ryhmien keskuudessa on syntynyt hyvinvointivajeita. Talouden osalta 2020 oli huonoin vuosi yli vuosikymmeneen (BKT supistui 2,3 %), mutta toipuminen on ollut nopeaa (BKT kasvoi 3,5 % vuonna 2021).

Koronakriisi muistuttaa perusluonteeltaan luonnonkatastrofia, jossa ihmisen toiminnalla on rajallinen vaikutus. Tämän vuoksi kriisin yhteiskunnalliset merkitykset jäävät tulkinnanvaraisiksi. Etenkin pandemian ensimmäisen vuoden aikana syntyi odotuksia, että kriisi johtaa merkittäviin yhteiskunnallisiin murroksiin ja uudistuksiin. Nämä ennusteet eivät ole toteutuneet. Kriisin suorat vaikutukset tulevat jäämään odotettua vaatimattomimmiksi, mutta esimerkiksi etätö ja digitaaliset palvelut ovat tulleet jäädäkseen.

Pandemia-ajan poliittisesti merkittävin muutos on vahvan valtion paluu. Poliitikassa on muodostunut kolme kertomusta, joita määrittää erilainen suhtautuminen valtion voimistuneeseen rooliin: edistyksellinen kertomus näkee koronakriisissä mahdollisuuden yhteiskunnallisiin reformeihin, konservatiivinen kertomus painottaa taloutta sekä pyrkii rajaamaan valtion roolia, ja marginaaliseksi jäävä järjestelmänvastainen kertomus näkee valtion autoritaarisena uhkana. Valtionhallinnon, puolueiden ja ajatuspajojen suunnitelmat kriisin jälkihoidosta heijastelevat edistyksellisiä ja konservatiivisia näkökantoja.

Tulevissa poliittisissa kamppailuissa sosialidemokraattisen ja laajemmin ymmärrettynä edistyksellisen politiikan tulee tukeutua kansainvälisistä virtauksista ammentavaan edistykselliseen kertomukseen. Raportti suosittelee koronan jälkeiseen Suomeen seuraavia uudistustavoitteita: (i) valtion kriisivarautumisen parantaminen, (ii) hyvinvointivelan purkaminen erityisesti lasten ja nuorten osalta ja (iii) valtion aktiivisen talouspoliittisen roolin vakiinnuttaminen.

JOHDANTO

KORONAVIRUKSEN, eli tieteelliseltä nimeltään SARS-CoV-2-viruksen, aiheuttama epidemia yltyi alkuvuodesta 2020 maailmanlaajuisesti pandemiaksi. Maailman terveysjärjestö (WHO) julisti pandemian alkaneeksi 11. maaliskuuta 2020. Suomessa alkoi 16. maaliskuuta kolmen kuukauden pituinen valmiuslain nojalla julistettu poikkeustila, ensimmäinen laatuaan sitten vuosien 1973–1974 öljykriisin.¹ Tämän julkaisun ilmestyessä yli kahden vuoden ajan jatkunut pandemia on vaikuttanut tavalla tai toisella jokaisen kansalaisen elämään.

Pandemian alusta asti on esitetty kysymyksiä siitä, koska pandemia loppuu. Arvaukset ovat osuneet kerta toisensa jälkeen harhaan. Osittain vika on kysymyksessä. Mitä tarkoitamme pandemian päättymisellä? Pandemialle voidaan hahmottaa ainakin kolme erilaista päättymispistettä.

Sosiologinen näkökulma mieltää pandemian sosiaalisesti rakentuvaksi ilmiöksi, jossa keskeistä roolia näyttelevät ihmisten kokemukset, ajatukset ja tunteet. Tällä tavalla ymmärrettynä pandemian päättyminen on se häilyvä hetki ajassa, jolloin valtaosa väestöstä palaa normaaliin elämään, vapaana arkielämään haittaavista rajoituksista ja ilman merkittävää pelkoa koronatartunnasta. Vaikka tarkan hetken määrittäminen on mahdotonta, voidaan sanoa, että Suomessa on saavutettu keväällä 2022 sosiologisen pandemian loppu tai vähintään loppusuora.

Lääketieteellinen näkökulma määrittää pandemian lopun epidemiologisten tilastollisten kriteereiden perusteella. Kansainvälisellä tasolla WHO vastaa pandemioiden julistamisesta. Tieteellisestä lähestymistavasta huolimatta asiantuntijoiden kesken ei vallitse yksimielisyyttä siitä, milloin pandemian voidaan todeta päättyneen. Määrittelyä vaikeuttaa virusperäisten tautien taipumus muuttua kausiluonteisiksi ja toistuviksi epidemioiksi.² Suomessa asiantuntijat ovat olleet ymmärrettävän varovaisia ennusteissaan, eikä tämän julkaisun kirjoitushetkellä ole selvyttä lääketieteellisen pandemian päättymisestä.

Juridinen näkökulma tarjoaa edellisiä määritelmiä selkeämmän vastauksen pandemian päättymiseen. Suomessa tartuntatautilaki, ja kevään 2020 aikana myös valmiuslaki, on ollut keskeinen pandemian hallinnassa. Kirjoitushetken tietojen mukaan tartuntatautilain väliaikaisten pykälien voimassaolo päättyy kesäkuun 2022 lopussa.³ Jos voimassaoloa ei jatketa, juridinen pandemia päättyy Suomessa 1. heinäkuuta 2022. Juridiikka sekoittuu kuitenkin väistämättä lääketieteeseen ja politiikkaan: on ainakin teoriassa mahdollista, että tartuntatautilain pykälä otettaisiin uudelleen käyttöön.

Vaikka pandemian päättymishetkeä ei ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti, vuoden 2022 aikana on enenevässä määrin näyttänyt siltä, että Suomi on siirtymässä pandemian jälkeiseen aikaan. Kaksi vuotta jatkunut kriisitila ei kuitenkaan täysin hellitä, sillä helmikuussa 2022 alkanut Ukrainan sota on nostattanut tunteen uudesta yhteiskunnallisesta kriisistä. Terveyttä uhkaavan tartuntataudin sijaan moni suomalainen on nyt pelännyt turvallisuuspoliittisia uhkia. 2020-luvun alun yhteiskunnallista elämää siis määrittävät erilaiset kriisit.

Sana ”kriisi” tarkoittaa nykykielessä vaikeuksien ja vaaran täyttämää hetkeä tai tilannetta. Sanan alkuperä on kreikan kielessä, jossa se tarkoittaa valintaa tai päätöstä. Tämän kirjoituksen lähtökohtana toimiikin ajatus Suomesta, jonka täytyy tehdä valintoja koronan jälkeisessä ajassa. Aihetta lähestytään yhteiskunnallisesta ja poliittisesta näkökulmasta. Kirjoitus ei pyri asettumaan politiikan ulkopuolelle,

1 Kukkonen 2020.

2 Robertson ja Doshi 2021, Härkönen ja Haikonen 2022.

3 Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.

VUODEN 2022 AIKANA ON ENENEVÄSSÄ MÄÄRIN NÄYTTÄNYT SILTÄ, ETTÄ SUOMI ON SIIRTYMÄSSÄ PANDEMIAN JÄLKEISEEN AIKAAN.

vaan se pureutuu normatiivisesti sosialidemokraattisen tai laajemmin määriteltynä edistyksellisen politiikan tilanteeseen koronapandemian loppuvaiheessa.

Tämä julkaisu pyrkii esittämään yhteenvedetyn analyysin koronakriisin vaikutuksista ja yhteiskunnallisista merkityksistä. Kirjoituksessa käsitellään koronaa yhteiskunnallisena kriisinä, Suomen selviytymistä koronakriisistä kansainvälisten vertailujen valossa, yhteiskunnallista muutosta ja koronakriisistä kumpuavaa poliittista dynamiikkaa. Lopuksi vedämme johtopäätöksiä ja tarjoamme suosituksia edistyksellisen politiikan tavoitteiksi koronan jälkeisessä Suomessa.

KORONA YHTEISKUNNALLISENA KRIISINÄ

Koronapandemiaa on totuttu käsittelemään kansanterveydellisenä kriisinä, tai pandemian aikana yleistyneen terminologian mukaisesti terveysturvallisuuskriisinä. Terveysteen keskittävää näkökulmaa on vahvistanut pandemian alussa käynnistynyt viranomaisten ja tiedotusvälineiden tapa tiedottaa päivittyvistä tartuntaluvuista, tehohoitopotilaiden määrästä ja kuolemantapauksista. Vaikka koronaviruksen aiheuttama vaara ihmisten terveydelle on kiistämättä kriisin juurisyy, on pelkän pandemian sijaan perusteltua puhua laaja-alaisesta koronakriisistä. Tällöin vuosien 2020–2022 tapahtumat näyttävät kokonaisvaltaisena yhteiskunnallisena kriisitilana, jolla on ollut moninaisia terveydellisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia.

Koronakriisissä ei ole merkittävää pelkästään sen laaja-alaisuus, vaan myös kriisin poikkeuksellinen luonne. Boin, McConnell ja 't Hart tunnistavat kolme koronakriisiä määrittävää ominaisuutta. Ensiksi korona on hiipivä kriisi, sillä se on edennyt hitaasti ja sen kesto on mitattu vuosissa eikä kuukausissa, kuten vielä kriisin alussa toivottiin. Toiseksi pandemia on valtiorajat ylittävä kriisi, minkä takia sen vaikutuksia ei ole pystytty hallitsemaan yksittäisten valtioiden omilla toimilla. Kolmanneksi korona on luonut solidaarisuuskriisin: vaikka koronaviruksen aiheuttamat terveysriskit nuorille ja perusterveille ihmisille ovat melko lievät, on koko väestöltä edellytetty kollektiivisia toimia ikääntyneiden ja riskiryhmien suojelemiseksi.⁴

Boinin ja kumppaneiden johtopäätös on, että koronakriisin ominaisuudet tekivät siitä poliittisesti ja hallinnollisesti erittäin vaikean ongelman. Kriisi on venyttänyt valtion toimintakyvyn äärimmilleen, sillä se on vaatinut samanaikaisia toimia lähes kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla ja hallinnon tasoilla. Suomessa tämä on näkynyt keväästä 2020 lähtien erilaisina koordinaatio- ja viestintäongelmina, joissa politiikkojen, asiantuntijoiden, virastojen ja eri hallinnon tasojen tulkinnat kriisitoimista ja vastuista ovat toistuvasti törmänneet toisiinsa, usein julkisuuden valokeilassa.⁵ Tietyissä mielessä tämä on ymmärrettävää. Ajatus siitä, että yhteiskunnallisen kriisin keskellä valtio toimisi kuin hyvin öljyty kone on toiveajattelua; kriiseihin kuulu-

⁴ Boin et al. 2021, s. 6–8.

⁵ Kihlström et al. 2022.

vat olennaisesti arvaamattomuus, nopeasti tehdyt päätökset ja myös inhimilliset virheet.

Laaja-alaisen yhteiskunnallisen kriisin kohdalla on oikeutettua kysyä, miten hyvin tai huonosti Suomi selvisi kriisistä. Kysymys ei koske vain valtiollista päätöksentekoa, eli hallituksen ja virkakoneiston toimia kriisin aikana, vaan yleisemmin suomalaisen yhteiskuntamallin kriisinsietokykyä. Pohdinta koronakriisin merkityksestä Suomelle on aiheellista aloittaa vetämällä yhteen kriisin vaikutuksia.

AJATUS SIITÄ, ETTÄ YHTEISKUNNALLISEN KRIISIN
KESKELLÄ VALTIO TOIMISI KUIN HYVIN ÖLJYTTY KONE
ON TOIVEAJATTELUA.

SUOMI KORONAKRIISISSÄ

Koska koronakriisi on maailmanlaajuinen, käymme alla lyhyesti läpi sen vaikutuksia kansainvälisiin vertailuihin nojautuen. Tarkastelussa ovat koronakuolemien määrä, rajoitustoimet, rokotuskattavuus, sosiaalipoliittiset toimet sekä kriisin kansantaloudelliset vaikutukset.

Koronan aiheuttamat kuolemat ovat yksi pandemian merkittävimmistä seurauksista. Kansainvälisessä vertailussa Suomi kuuluu maihin, joissa koronaan on kuollut suhteellisen vähän ihmisiä. Kuvio 1 näyttää väkilukuun suhteutetun koronakuolemien kumulatiivisen määrän kymmenessä teollisuusmaassa toukokuuhun 2022 mennessä. Vertailuun on valikoitu Suomen kaltaisia korkean elintason maita, joissa on käytössä erilaisia hyvinvointiregiimejä eli malleja kansalaisten hyvinvoinnin takaamiseksi.⁶

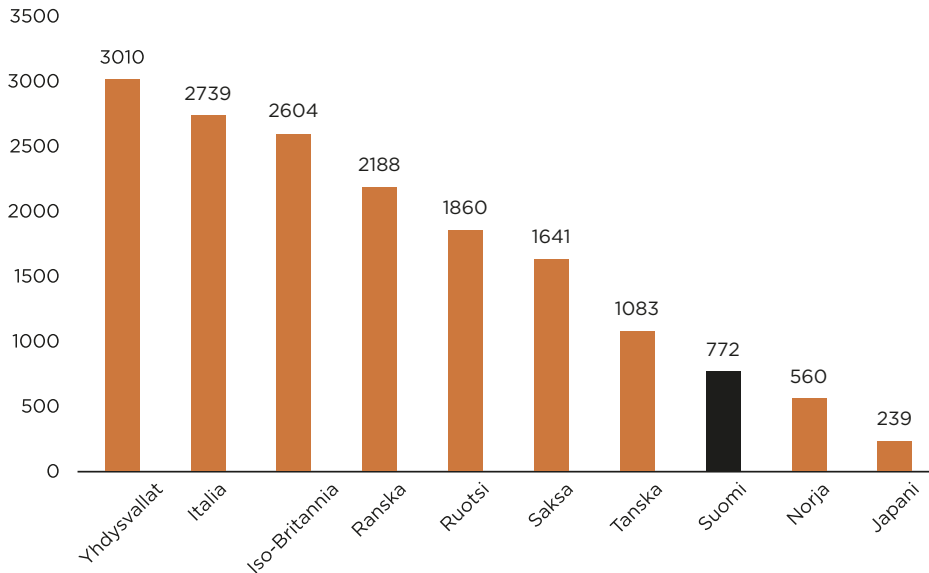
Kymmenen maan vertailuryhmän maista Suomessa on ollut kolmanneksi vähiten kuolemia (772 kuolemaa miljoonaa asukasta kohden). Esimerkiksi Yhdysvalloissa (3 010) ja Isossa-Britanniassa (2 604) kuolleiden määrä on Suomeen nähden moninkertainen. Suomea vähemmän kuolemia on esiintynyt Norjassa (560) ja Japanissa (239). Luvut ovat suuntaa-antavia, mikä johtuu maakohtaisista eroista tilastoinnissa ja kuolinsyiden raportoinnissa.

Suomen tapauksessa huomiota herättävää on koronakuolleisuuden nopea lisääntyminen vuoden 2022 alusta lähtien, eli omikron-virusmuunnoksen leviämisen aikana. Kevään 2022 aikana koronakuolemien määrä on pysynyt korkeana, mikä on herättänyt huolta asiantuntijapiireissä (ilmiö saattaa osittain selittyä muutoksilla koronakuolemien tilastoinnissa).⁷ Tässä yhteydessä ei ole mielekäästä arvailla kehityksen suuntaa, mutta kirjoitushetken tilastoihin nojaten voimme todeta, että koronaan kuolleiden määrässä mitattuna Suomi on kuitenkin selvinnyt kriisistä paremmin kuin moni vertailukelpoinen teollisuusmaa.

⁶ Valikoidut maat ovat lähes samat mitä Mäntyneva et al. (2021) käyttivät pandemian aikaista sosiaalipoliittikkaa vertailevassa tutkimuksessaan (pohjautuen Esping-Andersenin hyvinvointiregiimiteoriaan).

⁷ Tuhkanen 2022.

**Kuvio 1. Covid-19-kuolemat valikoiduissa teollisuusmaissa:
Kumulatiiviset kuolemat miljoonaa asukasta kohden (16.5.2022)**

Lähde: Our World in Data.

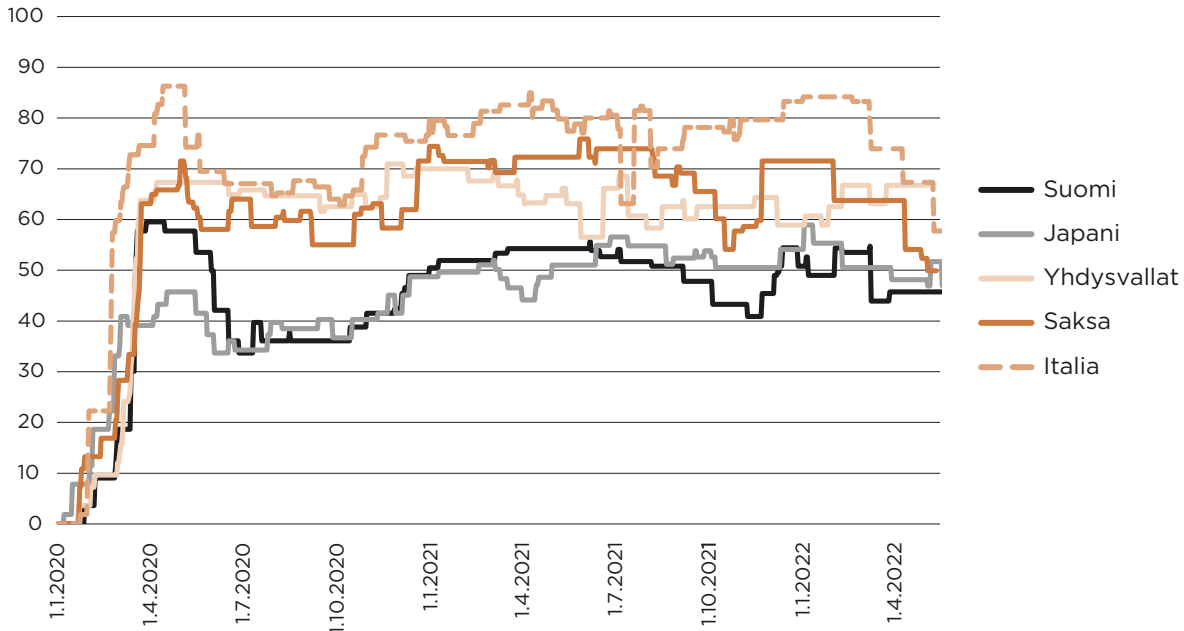
Pandemia-ajan elämää ovat varjostaneet erilaiset suositukset ja rajoitustoimet, joilla julkinen valta on pyrkinyt vähentämään koronatartuntoja ja suojelemaan haavoittuvia ihmisryhmiä. Esimerkiksi kokoontumisiin ja matkustamiseen liittyvät rajoitustoimet sekä etätöihin ja -opintoihin ja suojavälineiden käyttämiseen liittyvät määräykset ja suositukset ovat auttaneet tartuntamäärien hillitsemisessä, mutta samalla ne ovat vaikeuttaneet yhteiskunnan eri osa-alueiden toimintaa. Oxfordin yliopistossa koostettu rajoitus- ja terveystoimi-indeksi (engl. Containment and Health Index) huomioi 13 erilaista rajoitus- ja terveystoimintaa liittyen esimerkiksi liikkumiseen, kokoontumiseen, työhön ja kouluihin sekä kasvosuojainten käyttöön. Indeksillä on mahdollista vertailla eri maiden koronatoimien voimakkuutta pandemian aikana.⁸

Kuvio 2 näyttää rajoitus- ja terveystoimi-indeksin pandemian alusta alkaen Suomessa ja neljässä suuressa teollisuusmaassa: Italiassa, Japanissa, Saksassa ja Yhdysvalloissa. Indeksillä on nähtävissä, että kaikissa maissa paitsi Japanissa otettiin käyttöön varsin tiukkoja rajoituksia pandemian alkuvaiheessa keväällä 2020. Suomessa rajoituksia purettiin kesällä 2020 ja sen jälkeen ne ovat seuranneet Japanin kaltaista verrattain kevyiden rajoitusten linjaa. Italiassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa rajoitukset ovat sen sijaan jatkuneet voimakkaina, Italiassa ja Saksassa ajoittain hyvinkin voimakkaina.⁹ Vasta keväällä 2022 näiden kolmen maan indeksiluku on laskenut samalle tasolle kuin Suomen ja Japanin. Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomen rajoitustoimet ylsivät vain keväällä 2020 sille tasolle, joka on ollut Italiassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa koko pandemian aikainen normaali tila.

⁸ Hale et al. 2021.

⁹ Indeksillä ei näy maiden sisäisiä alueellisia eroja, vaan se perustuu kunkin maan tiukimman alueelliseen rajoitustilanteeseen. Tämä saattaa vääristää kuvaa etenkin suurten maiden kohdalla.

Kuvio 2. Rajoitustoimi-indeksi, Suomi ja suuret maat (1.1.2020–16.5.2022)

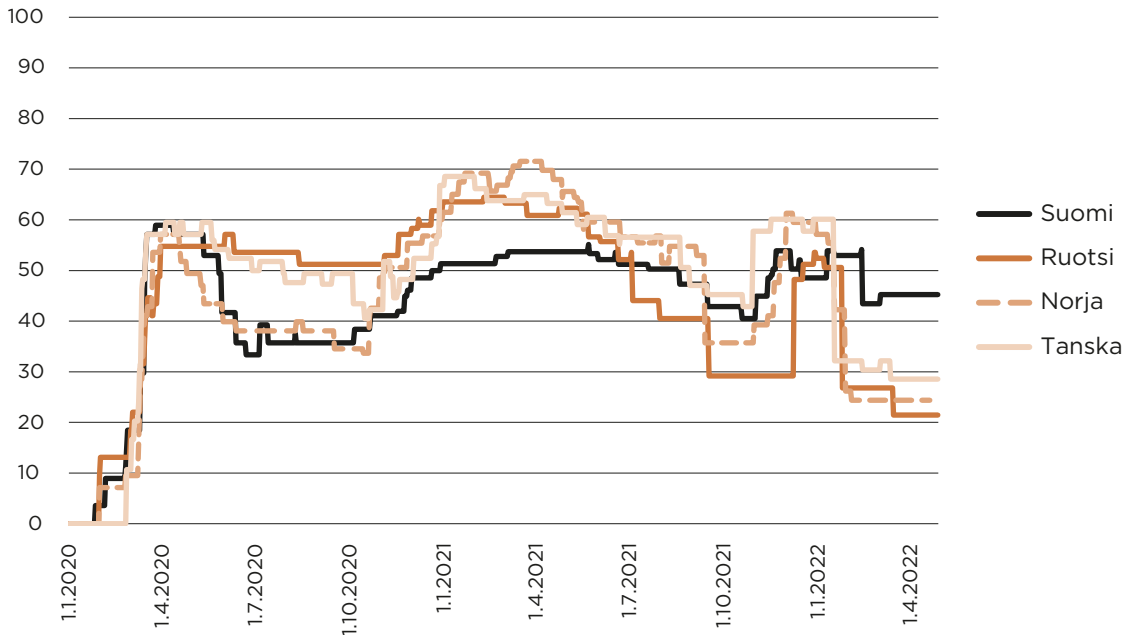
Lähde: Our World in Data.

Hieman erilainen kuva rajoitustoimista saadaan tarkastelemalla Pohjoismaita. Kuvio 3 esittää indeksin kehityksen Suomessa ja Skandinaviassa, eli Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Tässä vertailussa erot ovat pienempiä: kaikissa neljässä maassa pandemian aikaiset rajoitukset ja terveystoimet ovat olleet suunnilleen samanhavuisia. Suomen linjaa voidaan kuvata tasaisemmaksi kuin Norjan ja Tanskan. Suomeen verrattuna Norjassa ja Tanskassa on vuosien 2021 ja 2022 aikana otettu ajoittain käyttöön raskaampia rajoitustoimia, jotka näkyvät kuviossa indeksiluvun ”piikkeinä”. Koko pandemia-aikana indeksiluku on ollut Suomessa korkeimmillaan 59 (maalis–huhtikuu 2020), Norjassa 72 (huhtikuu 2021) ja Tanskassa 69 (tammikuu 2021). Suomen tasaisuus näkyy myös rajoitusten hitaampana purkamisena: Norja ja Tanska ovat luopuneet rajoitustoimista Suomea nopeammin kevään 2022 aikana.

Indeksin mukaan Ruotsi on noudattanut samankaltaista linjaa rajoituksissa kuin muut Pohjoismaat, vaikka todellisuudessa Ruotsissa on pandemian alusta alkaen ollut huomattavasti muita länsimaita vähemmän rajoituksia. Tulos selittyy metodologialla: indeksi ei tee eroa pakollisten rajoitusten ja Ruotsissa laajasti käytettyjen vapaaehtoisten suositusten välillä.¹⁰

¹⁰ Kirjoittajan viestinvaihto Oxford COVID-19 Government Response Tracker (OxCGRT)-tutkimusryhmän kanssa.

Kuvio 3. Rajoitustoimi-indeksi, Suomi ja Skandinavia (1.1.2020–16.5.2022)

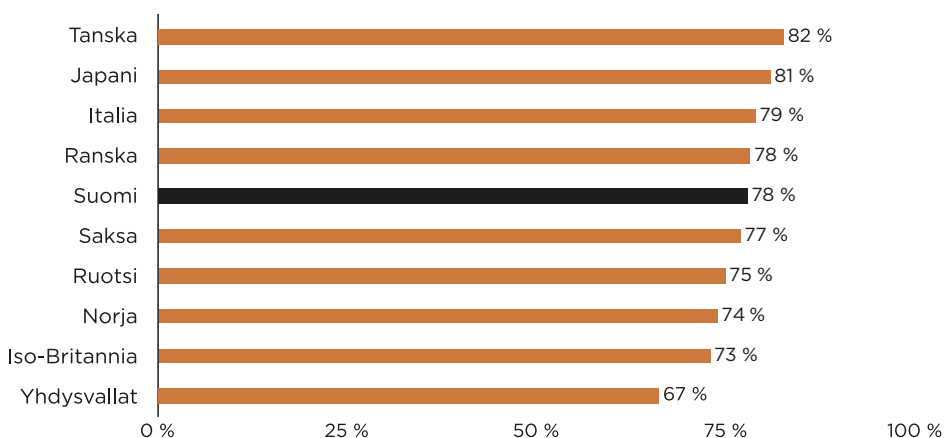
Lähde: Our World in Data.

Rajoitus- ja terveystoimien ohella rokotteet ovat olleet tärkein keino pandemian vastaisessa taistelussa. Koronarokotteiden nopea kehittäminen on ollut eräs kriisin suurimpia onnistumisia ja osoitus kansainvälisen tieteellisen yhteistyön voimasta. Suomen ensimmäiset koronarokotukset annettiin joulukuun 2020 lopussa, alle vuosi sen jälkeen, kun ensimmäinen tartunta oli todettu Suomessa. Alkuvuoden 2021 aikana rokotustahti, rokotuskattavuus ja Euroopan unionin (EU) rooli rokotehankinnoissa olivat voimakkaan ja kriittisen mediahuomion kohteena niin Suomessa kuin muissakin EU-maissa. Rokotusohjelman päästyä vauhtiin myös Suomessa saavutettiin verrattain korkea rokotuskattavuus.

Kuvio 4 näyttää rokotettujen ihmisten osuuden väestöstä toukokuussa 2022. Tässä tilastossa rokotetuksi lasketaan henkilö, joka on saanut kaksi rokoteannosta. Vertailussa ovat samat kymmenen teollisuusmaata kuin edellä koronakuolemien tarkastelussa. Tässä ryhmässä Suomi asettuu keskivaiheille: Suomessa on ryhmän viidenneksi korkein rokotuskattavuus (78 prosenttia).¹¹ Noin puolitoista vuotta ensimmäisten rokotusten jälkeen vertailtujen teollisuusmaiden väliset erot ovat melko pieniä: korkein luku on Tanskassa, jonka 82 prosentin rokotuskattavuus on vain 4 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Suomessa. Yhdysvallat erottuu muista maista alhaisella 67 prosentin rokotuskattavuudellaan, mitä osaltaan selittää rokotusten ja koronatoimien voimakas politisoituminen sekä maassa jo pidempään vaikuttanut rokotevastaisuus.

¹¹ Kuvion 4 luvut ovat pyöristettyjä, joten niistä ei näy Suomen ja Ranskan välinen pieni ero: Suomessa 77,93 prosenttia ja Ranskassa 78,33 prosenttia.

Kuvio 4. Rokotuskattavuus valikoiduissa teollisuusmaissa: Kaksi rokoteannosta saanut osuus väestöstä (16.5.2022)

Lähde: Our World in Data.

Koronakriisin edetessä terveysturvallisuutta painottavan näkökulman rinnalle on noussut laajemman hyvinvoinnin näkökulma. Jo keväällä 2020 oli selvää, että mittavat rajoitustoimet ja talouden lamaantuminen tulisivat aiheuttamaan yhteiskunnallisen häiriötilan, joka heikentää hyvinvointia ja haittaa hyvinvointia tukevien palveluiden normaalia toimintaa. Terveysturvallisuuden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) keväällä 2022 julkaisema asiantuntija-arvio on linjassa kansainvälisten havaintojen kanssa: koronakriisin kielteiset vaikutukset kohdentuvat eri tavoin eri ihmisryhmissä.¹² Siinä missä suurin osa väestöstä on selvinnyt kriisistä melko lievin ja tilapäisin haittoin, esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmaisten sekä vammaisten ihmisten hyvinvointi on merkittävästi heikentynyt. Osa vanhuksista sekä lapsista ja nuorista on kärsinyt kriisistä työikäistä väestöä enemmän. THL:n asiantuntijat varoittavat erityisesti lasten, nuorten ja opiskelijoiden tilanteen heikkenemisestä sekä mielenterveysongelmien lisääntymisestä. Yleisesti ottaen koronakriisi on ollut haitallisin niille ihmisille, jotka olivat jo ennen pandemian alkua heikoimmassa asemassa. Myös kriisin pitkäaikaisvaikutukset ovat vakavampia näissä ryhmissä: ”[s]uurena vaarana on edelleen eriarvoisuuden voimistuminen, sillä on todennäköistä, että kielteiset vaikutukset kohdistuvat myös pidemmällä aikavälillä voimakkaimmin haavoittuvassa asemassa oleviin.”¹³

12 Kestilä et al. 2022.

13 Kestilä et al. 2022, s. 10.

Mäntynevan ja kumppaneiden tutkimus vertaili Suomen ja kahdentoista muun maan sosiaalipoliittisia toimia vuoden 2020 aikana. Kaikissa vertailun maissa tehtiin sekä kriisin välittömiä vaikutuksia korjaavia että ennaltaehkäiseviä sosiaalipoliittisia toimia, painopisteen ollessa ennaltaehkäisyssä. Tutkimuksen mukaan ”Suomessa toteutetut sosiaalipoliittiset toimet liittyivät työttömyysturvaan, sairausvakuutukseen, lapsiperheiden etuuksiin, viimesijaisiin etuuksiin, työllisyyden edistämiseen ja ylivelkaantumisen ehkäisyyn. Enemmistö toimista oli ennaltaehkäiseviä.”¹⁴ Huomionarvoista Suomen ja yleisemmin Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa oli vahvasta sosiaaliturvajärjestelmästä kumpuava konservatiivisuus. Siinä missä heikomman sosiaaliturvan maissa jouduttiin hätätoimina laajentamaan sosiaaliturvaa

14 Mäntyneva et al. 2021, s. 76.

merkittävästi, Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa yli 90 prosenttia politiikkatoimista oli olemassa olevien etuuksien parannuksia. Suomessa ei toteutettu varsinaisia uusia politiikkatoimia.¹⁵ Yhteenvetona voidaan todeta, että vahva hyvinvointivaltio pitkälti ennakoii koronakriisin aiheuttamia riskejä, eikä Suomessa täten ollut tarvetta suurille kriisin aikaisille korjausliikkeille.

Etenkin koronakriisin alkuvaiheessa arvailtiin paljon, millaisia talousvaikutuksia kriisillä olisi. Optimistisissa arvioissa kriisin vaikutus olisi ollut lyhyt ja tilapäinen. Pandemian jatkuessa pessimistisemmät arviot kävivät kuitenkin toteen: koronakriisistä tuli yli kahden vuoden pituinen häiriötila, jota rytmittivät toistuvien tartuntaaaltojen myötä kiristyvät rajoitukset ja niiden taloudellista toimintaa tukahduttavat vaikutukset.¹⁶ Samalla kriisin vaikutukset ovat vaihdelleet huomattavasti eri sektoreiden välillä. Pandemia on ollut vahvan kasvun aikaa esimerkiksi nettikaupalle, kotona tapahtuvalle kuluttamiselle ja digitaaliselle viihteelle. Samalla fyysiseen läsnäoloon ja ihmisten kohtaamisiin perustuvat alat, kuten liikenne, majoittuminen, ravintolat, tapahtumat ja kulttuuriala, ovat kärsineet asiakaskadosta ja voimakkaista liiketoiminnan rajoituksista. Kriisi on myös aiheuttanut ennennäkemättömiä häiriöitä globaaleissa toimitusketjuissa.

Vaikka koronakriisin talousvaikutukset osoittautuivat Suomessa lopulta pelättyä lievemmiksi, oli 2020 silti Suomen talouden huonoin vuosi yli vuosikymmeneen: bruttokansantuote supistui 2,3 prosenttia. Koronakriisin ensimmäisellä vuodella oli kuitenkin huomattavasti lievemmat vaikutukset kuin finanssikriisillä, jonka takia Suomen talous supistui 8,1 prosenttia vuonna 2009.¹⁷ Toipuminen koronakriisistä on ollut nopeaa. Yksityisen kulutuksen ja viennin tyrehtyminen olivat avainroolissa kevään 2020 äkkipysähdyksessä, mutta yksityinen kulutus toipui Suomessa jo saman vuoden loppupuolella, kuten myös merkittävät teollisuuden alat.¹⁸ Vuonna 2021 talous kasvoi jo 3,5 prosenttia. Samana vuonna bruttokansantuote saavutti vuoden 2008 finanssikriisiä edeltäneen tason.¹⁹ Ainakaan toistaiseksi ei ole nähtävissä, että koronakriisi johtaisi samanlaiseen monivuotiseen pitkittyneeseen negatiiviseen tai matalan kasvun kauteen kuin 2010-luvun alussa, jolloin Suomen talous supistui kolmena perättäisenä vuotena (2012–2014). Toisaalta Ukrainan sota ja inflaation kiihtyminen aiheuttavat merkittäviä epävarmuustekijöitä, jotka uhkaavat maailmantalouden toipumista koronakriisistä.

15 Mäntyneva et al. 2021, s. 77–78.

16 Erilaisiin talouden skenaarioihin liittyen, kts. esim. Sheiner ja Yilla 2020.

17 Tilastokeskus 2022.

18 Honkatukia 2022.

19 Suomen virallinen tilasto 2022.

Taulukko 1. Bruttokansantuotteen volyymin vuosimuutos valikoiduissa teollisuusmaissa 2019–2021, %

	2019	2020	2021
Iso-Britannia	1,7	-9,3	7,4
Italia	0,5	-9,0	6,6
Japani	-0,2	-4,5	1,6
Norja	0,7	-0,7	3,9
Ranska	1,8	-7,8	6,8
Ruotsi	2,0	-2,2	5,1
Saksa	1,1	-4,6	2,9
Suomi	1,2	-2,3	3,5
Tanska	2,1	-2,1	4,7
Yhdysvallat	2,3	-3,4	5,7

Lähde: OECD, National Accounts (huom. osittain ennakkotietoja).

Taulukko 1 esittää vuosien 2019–2021 bruttokansantuotteen volyymin muutoksen edellä viitatuissa kymmenessä teollisuusmaassa. Vertailu osoittaa, että Suomi selvisi vuoden 2020 taluskriisistä verrattain lievillä vaikutuksilla. Suomen talous supistui 2,3 prosenttia, joka on hyvin lähellä Tanskan (-2,1 prosenttia) ja Ruotsin (-2,2) lukuja. Norjan öljy- ja kaasuvientiin perustuva talous selvisi kriisistä selvästi parhaiten (-0,7). Ruotsin kohdalla on huomionarvoista, että sen muista maista poikkeava linja pandemian hoidossa ei merkittäväällä tavalla estänyt talouden supistumista. Pandemian alussa vallalla ollut ajatus, että valtiot joutuvat valitsemaan koronarajoitusten ja talouden käynnissä pitämisen välillä, oli jälkikäteen tarkasteltuna virheellinen ajatusmalli.

Suomen ja muiden Pohjoismaiden bruttokansantuotteen muutokset näyttävät myönteisessä valossa, kun niitä verrataan suuriin teollisuusmaihin. Euroopan suurista talouksista Ison-Britannian (-9,3 prosenttia), Italian (-9,0) ja Ranskan (-7,8) taloudet kärsivät vuoden 2020 kriisistä huomattavasti Suomea enemmän. Luonnollisesti näissä maissa vuoden 2021 aikana talouden toipuminen on myös ollut nopeampaa. Toisaalta esimerkiksi Japani ja Saksa ovat pärjänneet Suomea huomnommin molempina vuosina: vuonna 2020 Saksan talous supistui -4,6 prosenttia ja Japanin -4,5 prosenttia, mutta kummassakin maassa vuoden 2021 talouskasvu oli Suomea hitaampaa.

Edellä esitetty tilastollinen ja vertaileva yhteenveto on linjassa THL:n arvion kanssa, jonka mukaan ”Suomi on selvinnyt koronaepidemiasta tähän mennessä hyvin ja pienemmällä tartunta- ja kuolleisuusluvulla kuin useat muut Euroopan

maat.”²⁰ Lisäksi ”[r]ajoitustoimet ovat olleet moniin muihin Euroopan maihin verrattuna lieviä, mutta meilläkin on ajoittain jouduttu turvautumaan voimakkaampiin rajoituksiin.”²¹ Suomalainen hyvinvointivaltio, jonka etuusjärjestelmää kritisoidaan joskus normaalioloissa liian kalliiksi, on kriisitilanteessa osoittautunut väestön hyvinvointia turvaavaksi suojakilveksi. Suomen kansantalous selvisi vuoden 2020 äkkipysähdyksestä verrattain lievin vaurioin, ja talous on toipunut nopeasti.

Olisi väärin väittää, että Suomi tai mikään muukaan maa on koronakriisin voittaja. Pandemia on aiheuttanut kaikkialla sairautta, kuolemia, hyvinvointivajeita ja taloudellisia menetyksiä. Kuitenkin koronakriisin aikainen uutisointi ja julkinen keskustelu on usein maalannut liioitellun synkkää kuvaa päätöksenteon ristiriidoista ja yleisemmin yhteiskunnallisten järjestelmien epäonnistumisista. Kokonaisuutena arvioiden Suomi on selviytynyt koronakriisistä hyvin.

20 Kestilä et al. 2022, s. 4.

21 Kestilä et al. 2022, s. 4.

MIKÄ MUUTTUU VAI MUUTTUUKO MIKÄÄN?

Koronakriisillä on ollut Suomessa lievemmat vaikutukset kuin monessa muussa maassa. Pohjoismaainen hyvinvointivaltio on toiminut odotusten mukaisesti, turvaten kansalaisten henkeä, terveyttä ja toimeentuloa. Tästä huolimatta pandemiasta muodostuu väistämättä historiallinen ja henkinen vedenjakaja. Puhumme maailmasta ennen koronaa ja sen jälkeen. Korona-ajasta muodostuu myös kriisin aikana lapsuuttaan ja nuoruuttaan eläneiden jaettu sukupolvikokemus, joka vaikuttaa vuosikymmenien päästäkin tämän ryhmän odotuksiin ja asenteisiin.

Pandemia muistuttaa monilta osin luonnonkatastrofia. Koronakriisin juurisyy, eli Covid-19-viruksen siirtyminen eläimestä ihmiseen, oli biologinen tapahtumaketju, jossa ihmisen oma toiminta näytteli pelkkää sivuroolia (vaikkakin villieläinkauppa kiinalaisissa kaupungeissa saattoi edesauttaa pandemian alkamista). On kuitenkin tärkeää huomata, että luonnonkatastrofit ovat aina yhteiskunnallisia prosesseja. Katastrofien syyt, eri ihmisryhmien altistuminen katastrofien vaikutuksille ja katastrofien jälkihoito kytkeytyvät aina yhteiskunnan rakenteisiin ja ihmisen toimintaan.²² Sama periaate pätee koronakriisin kohdalla: sekä koronavirus-tartunnat että altistuminen kriisin moninaisille muille vaikutuksille ovat vaihdelleet ihmisryhmittäin.

22 Smith 2006, Tierney 2019, s. 15–64.

Koronakriisi muistuttaa luonnonkatastrofia myös toisessa mielessä. Myrskyjen, tulvien ja maanjäristysten tavoin pandemia mielletään helposti yhteiskunnan ulkopuolelta tulevaksi šokiksi. Yhteiskunnallisia merkityksiä koronapandemialle onkin vaikeampi antaa, koska se ei ole suoraan ihmisen aiheuttama. Korona-aikaa on kyllä verrattu sotaan ja sodan jälkeiseen jälleenrakennukseen, mutta vertaus ontuu.²³ Sota on puhtaasti ihmisen toimista ja päätöksistä syntyvä tapahtumaketju. Sodassa on vihollisia ja liittolaisia, hyökkääjiä ja puolustajia sekä ainakin useimmissa tapauksissa voittajia ja häviäjiä. Pandemia ei tarjoa vastaavaa tarinan kaarta. Sotiin ja muihin ihmisen aiheuttamiin yhteiskunnallisiin mullistuksiin verrattuna koronakriisin yhteiskunnalliset merkitykset jäävät epämääräisiksi ja tulkinnanvaraisiksi.

23 Esim. Tenhu 2020.

Koronakriisi on luonteeltaan paradoksaalinen: se on yhtäältä syvästi yhteiskunnallinen kriisi, mutta toisaalta se ei tuota sellaista dynamiikkaa, joka mobilisoi ihmisiä vaatimaan yhteiskunnallisia uudistuksia. Luonnonkatastrofia muistuttava kriisi ei näyttäydy uuden alkuna, vaan epämiellyttävänä mutta lopulta väliaikaisena poikkeustilana.

Kun Suomi ja muu maailma ovat vähitellen siirtymässä kohti koronan jälkeistä aikaa, on aiheellista kysyä, mikä muuttuu kriisin seurauksena. Erityisesti kriisin alkuvaiheessa esitettiin ennusteita, joiden mukaan koronakriisi johtaa yhteiskunnallisiin murroksiin ja perinpohjaisiin muutoksiin politiikassa, taloudessa ja ihmisen suhteessa luontoon. Esimerkiksi historioitsija Walter Scheidelin teoria pandemoista yhteiskunnallista tasa-arvoa edistävinä tapahtumina sai kriisin alussa osakseen suurta huomiota.²⁴ Anglosaksisessa maailmassa yleistyi näkemys, jonka mukaan koronakriisin esiin tuoma yhteiskunnallinen epätasa-arvo oli todiste uusliberaalin talousjärjestelmän epäonnistumisista; tämä analyysi yhdistyi luontevasti vaatimuksiin poliittisista toimita tasa-arvoisemman yhteiskunnan rakentamiseksi.²⁵ Taloustieteilijä Mariana Mazzucaton mukaan koronakriisin jälkimainingeissa on mahdollista luoda parempi talousjärjestelmä, jossa valtion ja markkinoiden yhteistyö suuntaa yhteiskunnan resurssit edistyksellisten tavoitteiden saavuttamiseen, esikuvanaan Yhdysvaltojen 1960- ja 1970-lukujen avaruusohjelma.²⁶ Useissa maissa toteutetut talouden elvytysohjelmat herättivät suurta mielenkiintoa, erityisesti mahdollisuutena suunnata julkisia investointeja vihreään siirtymään ja julkisiin palveluihin.²⁷ Samankaltaisia puheenvuoroja esitettiin myös Suomessa. Työelämäprofessori Olli Kankaan mukaan sodat, talouslamat ja pandemiat sulattavat institutionaalisia jäykkyyksiä ja mahdollistavat suuria muutoksia. Kriisien aikana politiikassa avautuu mahdollisuuksien ikkunoita, joilla voi olla pitkän aikavälin vaikutuksia yhteiskunnassa.²⁸

Tämän kirjoituksen tarkoitus ei ole todistaa yllä esitettyjä väitteitä oikeiksi tai vääriksi. Koronakriisi on kiistämättä tuottanut kokemuksia ja näkökulmia, jotka tukevat edistyksellisen politiikan tavoitteita sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä yhteiskunnasta. Kriisin aikaiset tapahtumat saattavat johtaa kehityskulkuihin, joiden syy-seuraussuhteet ovat nähtävissä vasta vuosien tai vuosikymmenien päästä. Mutta älyllisen rehellisyyden nimissä on myös kysyttävä, miksi ensimmäisen pandemia-vuoden ennusteet suurista yhteiskunnallisista muutoksista eivät ole toteutuneet.

Korona-aikana yleistyneellä termillä ”uusi normaali” viitataan kriisin aikana tapahtuneisiin tai sen jälkeen tuleviin muutoksiin. Uusi normaali on esitetty vaihtelevasti joko yhteiskunnallisena tosiasiana, eli jo toteutuneena muutoksena, tai jonain tavoittelemisen arvoisena päämääränä. Näennäisesti ajan hermolla oleva puhe uudesta normaalista on toiminut raaka-aineena lukemattomille kolumnisteille, kommentaattoreille ja seminaaripuhujille. Kuitenkin lähemmässä tarkastelussa uusi normaali on sisällöllisesti tyhjä käsite. Se on joko tyhjä astia, johon voidaan kaataa mitä tahansa puhujan haluamaa sisältöä, tai täysin merkityksetön muotitermi.

Uuden normaalin yhteydessä on myös ryhdytty puhumaan iskulauseenomaisesti ”jälleenrakennuksesta parempaa kohti” (engl. building back better), eli ajatuksesta, jonka mukaan kriisi toimii ponnahduslautana yhteiskunnallisille uudistuksille. Taloustieteilijä Mazzucaton sanoin: ”Jotkut, jotka puhuvat pandemiasta toipumisesta viittaavat houkuttelevaan tavoitteeseen: paluu normaaliin. Mutta se on väärä tavoite; normaali on rikki. Tavoitteen tulee olla, kuten monet ovat sen sanoiksi pukeneet, ’jälleenrakennus parempaa kohti’.”²⁹ Uuteen normaaliin verrattuna jälleenrakennuksessa on enemmän poliittista sisältöä, sillä se on toiminut perusteluna esimerkiksi Yhdysvaltojen ja EU:n massiivisille talouden elvytysohjelmille ja niihin kytkeytyville vihreän siirtymän investoinneille.

Koronakriisi nosti monessa maassa yhteiskunnan kriittisissä tehtävissä toimivien ammattiryhmien arvostusta, esimerkiksi hoivatyössä, koulutuksessa, logistiikassa,

24 Scheidel 2020.

25 Kts. esim. van Barneveld et al. 2020, Walby 2021.

26 Mazzucato 2020. Kts. myös Mazzucato 2021.

27 Organisation for Economic Co-operation and Development 2020, Jung ja Murphy 2020.

28 Kangas 2020.

29 Mazzucato 2020. Kirjoittajan käännös.

ON KYSYTTÄVÄ, MIKSI ENSIMMÄISEN PANDEMIAVUODEN ENNUSTEET SUURISTA YHTEISKUNNALLISISTA MUUTOKSISTA EIVÄT OLE TOTEUTUNEET.

vähittäiskaupassa sekä huolto- ja siivoustyössä. Suomessakin koronakriisin vaikutukset olivat raskaampia työntekijäammateissa kuin toimihenkilöiden keskuudessa. Työntekijät olivat korona-aikana huomattavasti toimihenkilöitä useammin lähi-kontaktia vaativissa töissä, kokivat työn kuormittavammaksi ja joutuivat useammin lomautetuiksi.³⁰ Tästä huolimatta Suomessa ei ole syntynyt tahtoa näiden alojen palkkauksen ja työolojen parantamiseksi. Kriisin aikana julkisessa keskustelussa on keskitytty melko kapeasti sairaanhoitajiin sekä ravintola- ja kulttuurialan työntekijöihin. Nämä ammattiryhmät ovat kuitenkin vain osa laajempaa kokonaisuutta, jossa kuormittava työ, alipalkkaus ja epävarma toimeentulo keskittyvät aloille, joita ilman yhteiskunta ei toimisi.

Korona-ajan suorat vaikutukset yhteiskunnassa näyttävät jäävän odotettua vaatimattomimmiksi. Selvin muutos on tapahtunut suhtautumisessa etätyöhön ja digitaalisiin palveluihin. Amerikkalaisen tietokirjailija Fareed Zakarian mukaan ”pandemia toimi pakotettuna massatuotetestaamisena digitaaliselle elämälle – ja suurimmaksi osaksi teknologiset työkalumme läpäisivät testin”.³¹ Etätyö ja etäyhteyksillä toteutettavat palvelut, esimerkiksi koulutuksessa ja terveydenhoidossa, ovat tulleet jäädäkseen. Etätyö koskettaa toistaiseksi lähinnä toimihenkilöammatteja, eikä etätyö tule jatkumaan yhtä laajana kuin pandemian aikana. Kuitenkin muutos on suuri ja sillä tulee olemaan pitkällä aikavälillä moninaisia vaikutuksia. Esimerkiksi työhön liittyvän matkustamisen ja toimistotilojen tarve vähenee, mikä vaikuttaa liikenteeseen ja rakentamiseen. Pandemia saattaa myös kiihdyttää automaation ja tekoälyn käyttöönottoa.³²

Etätyö ei kuitenkaan täysin poista työn ja paikan välistä yhteyttä. Pandemian aikana esitettiin arvioita, että Suomen sisäinen muuttoliike saattaisi kääntyä pois kaupungeista ja kohti edullisemmän asumisen maaseutua. Arvio on osoittautunut vääräksi. Vaikka etätyö mahdollistaa osalle ihmisistä työskentelyn kaukana varsinaisesta työpaikasta, on sen vaikutus rajallinen jo siitäkin syystä, että monet ammatit vaativat fyysistä läsnäoloa työpaikalla. Suomen väestön keskittyminen suuriin kaupunkeihin jatkuu pandemiasta huolimatta.³³

Koronakriisin alkuvaiheen spekulatiot suuresta yhteiskunnallisesta muutoksesta ovat jäähtyneet. Suomen yhteiskunnallista tilannetta määrittää jatkuvuus eikä murrostila. Tästä toteamuksesta on mahdollista edetä kohti viileämpää, mutta realistisempaa analyysia. Koronakriisin merkitys ei ole niinkään sen suoraan aiheuttamissa muutoksissa, vaan niissä asenteiden ja ajattelun muutoksissa, jotka viitoittavat suomalaisen politiikan suuntaa tulevina vuosina.

30 Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 2021.

31 Zakaria 2020, s. 103. Kirjoittajan käännös.

32 Lund et al. 2021.

33 Holstila et al. 2021, s. 7–15.

PANDEMIA JA POLITIIKKA

Koronakriisin poliittisesti merkittävin muutos on ollut vahvan valtion paluu. Pandemia on vienyt pohjaa markkinaliberaalilta teesiltä, jonka mukaan markkinat ovat lähes aina valtiota tehokkaampi keino järjestää yhteiskunnan toimintaa.³⁴ Koronakriisi korosti suomalaisen hyvinvointivaltion merkitystä. Hyvinvointivaltion julkinen terveydenhoitojärjestelmä tuotti kriittiset terveyspalvelut. Valtio toimi talouden tukipilarina käyttäen miljardeja euroja yritysten tukemiseen ja kokonaiskysynnän elvyttämiseen. Samalla valtio tuki yksilöiden toimeentuloa työttömyysturvalla ja muilla sosiaaliturvajärjestelmän etuuksilla. Greven ja kumppaneiden tutkimus päättyi johtopäätökseen, että pohjoismainen hyvinvointivaltio on vahvistunut pandemian aikana. Valtio on varmistanut markkinoiden toimintaa ja jatkanut automaattisiin vakauttajiin ja universaaleihin etuuksiin perustuvaa sosiaalipolitiikkaa.³⁵

34 Zakaria 2020, luvut 2–3. Goldin 2021, luku 7.

35 Greve et al. 2021.

PANDEMIA AIKAISessa POLITIIKASSA ON NÄHTÄVISSÄ KOLME KERTOMUSTA, JOISTA JOKAISEN TAUSTALLA VAIKUTTAA ERILAINEN SUHTAUTUMINEN KRIISIN AIKANA VOIMISTUNEeseen VALTION ROOLIIN.

Pandemian aikaisessa politiikassa on nähtävissä kolme kertomusta, joista jokaisen taustalla vaikuttaa erilainen suhtautuminen kriisin aikana voimistuneeseen valtion rooliin. Kertomukset ovat arkkityyppejä, jotka elävät rinta rinnan suomalaisessa politiikassa, mutta jotka eivät välttämättä noudata siistejä puoluepoliittisia jakolinjoja.

Edistyksellinen kertomus nojaa kansainvälisiin poliittisiin virtauksiin, jotka näkyvät esimerkiksi Yhdysvaltain ja EU:n finanssipoliittisissa toimissa. Suhtautuminen valtioon on myönteinen. Tässä kertomuksessa koronakriisi on syventänyt ja tehnyt näkyväksi yhteiskunnallisia haavoittuvuuksia ja epätasa-arvoa. Kriisi pakottaa edistykselliset poliittiset voimat kohtaamaan ja korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia, esimerkiksi korona-ajan sosiaalisiin ongelmiin liittyen.³⁶ Kriisi luo siis mahdollisuuden muutokseen. Ajattelussa korostuu valtion rooli hyvinvoinnin ja talouden viimeisenä puolustuslinjana, mutta myös uudistavana voimana, joka kykenee tukemaan talouden uudistumista julkisilla investoinneilla, edistämään oikeudenmukaisuutta työmarkkinoilla sekä ennaltaehkäisemään ja korjaamaan epätasa-arvoa.³⁷ Edistyksellisen kertomuksen heikkous piilee sen taipumuksessa luottaa myönteisen muutoksen automaattisuuteen. Kertomus ylikorostaa koronakriisin yhteiskunnallista muutosvoimaa ja aliarvioi uudistusten tiellä olevia poliittisia ja taloudellisia esteitä.

Konservatiivisessa kertomuksessa korona-aika ei ole mahdollisuus muutokseen, vaan yhteiskunnallinen häiriötila, josta täytyy mahdollisimman pian palata kriisiä edeltävään tasapainotilaan. Ajattelussa korostuu talous ja suhtautuminen valtioon on epäilevää. Pandemian aikainen julkisten menojen ja valtionvelan kasvu sekä Suomen

36 Goldin 2021, luku 1.

37 Kts. esim. Sandbu 2020, Hiilamo 2021a, Skrzypek 2021.

maksuosuus EU:n elpymispaketista nähdään osoituksina Marinin hallituksen huonosta talouspolitiikasta. Kasvava velkataakka esitetään herkästi eksistentiaalisena uhkana suomalaiselle hyvinvoinnille. Konservatiivinen kertomus ei ole talouskeskeisyydestään huolimatta elitistinen ajattelumalli, vaan se vetoaa myös laajasti kansalaisiin. Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) kyselyssä vuoden 2020 syksyllä 37 prosenttia vastaajista yhtyi väitteeseen: ”Maamme nopeasti kasvanut valtionvelka on pakko saada pikaisesti kuriin riippumatta siitä millaisia etujen ja hyvinvoinnin leikkauksia siitä kansalaisille seuraa.”³⁸ Konservatiivisen kertomuksen ongelma on sen staattisuus – kertomuksessa ei ole sijaa positiiviselle muutokselle, vaan se keskittyy karsimaan julkisia menoja ja rajoittamaan valtion kasvanutta roolia.

Järjestelmänvastainen kertomus on Suomessa marginaalinen, mutta pandemian aikana vahvistunut ilmiö. Järjestelmänvastaisessa ajattelussa suhtautuminen valtioon on antagonistista: pandemian aikainen poikkeustila on antanut valtiolle mahdollisuuden kiristää kansalaisten kontrollia autoritaarisilla rajoitustoimilla. Kertomukseen sekoittuu eriasteista tiedevastaisuutta ja salaliittoteorioiden aktiivista tai passiivista omaksumista. Tämänkaltainen ajattelu elää pääasiassa oikeistopopulistisen politiikan reunamilla, vaikkakin perussuomalainen puolue on pitänyt etäisyyttä avoimeen järjestelmänvastaisuuteen.³⁹ Kertomus murtautui valtakunnanpolitiikkaan Valta kuuluu kansalle -puolueen (VKK) perustamisen yhteydessä. Ajattelumallin heikkous on, että tulkinta autoritaarisesta valtiosta ei ole totuudenmukainen. Esimerkiksi Hirvosen mukaan Suomessa on pandemian aikana luotettu laillisuuteen ja onnistuneesti välitetty perustuslaillisten oikeuksien kaventamista.⁴⁰ Lisäksi järjestelmänvastaisuudella on heikko kaikupohja äänestäjien keskuudessa.

Edistykselliset ja konservatiiviset kertomukset koronakriisistä näkyvät suunnitelmissa ja ohjelmissa, joissa hahmotellaan pandemian jälkeistä aikaa. Valtionhallinnon piirissä tai tilauksesta tehdyt suunnitelmat sisältävät piirteitä näistä molemmista. Työelämäprofessori Vesa Vihriälän johtama taloustutkijoista koostunut työryhmä julkaisi toukokuussa 2020 talouspolitiikan strategiaa käsittelevän raportin, jossa hahmoteltiin kolmivaiheinen tie ulos koronakriisistä. Vahinkojen minimointi yritystuilla ja kysyntää tukeva finanssipolitiikka heijastelivat kansainvälistä talousajattelua ja edistyksellisen kertomuksen painotuksia, mutta pandemian jälkeinen julkisen talouden sopeuttaminen oli enemmän linjassa konservatiivisen kertomuksen kanssa.⁴¹

Valtiovarainministeriön kansliapäällikkö Martti Hetemäki johti toista työryhmää, joka tuotti keväällä 2020 suunnitelman koronakriisin jälkihoidosta. Vihriälän ryhmän tapaan raportissa hahmoteltiin kolme vaihetta: kriisin aikainen ylläpito, kriisin jälkihoido ja pitkän aikavälin jälleenrakennus. Hetemäen työryhmä suositteli useita edistyksellisen kertomuksen kannalta keskeisiä toimia, kuten sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, nuorten työllisyyden ja hiilineutraalin talouden edistämistä. Tämän ohella raportti painotti myös konservatiivisen kertomuksen mukaista tarvetta rakenteellisille uudistuksille velkasuhteen vakauttamiseksi ja julkisen talouden vahvistamiseksi.⁴²

Puolueet ja ajatuspajat julkaisivat omia suunnitelmiaan koronan jälkeisestä politiikasta keväällä 2021. Suunnitelmissa erottuu valtionhallintoa selvempi kallistuminen edistyksellisen tai konservatiivisen kertomuksen kannalle sekä pyrkimykset perustella poliittisia tavoitteita koronakriisillä. Työnantajajärjestöjä lähellä toimiva Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (Etla) suositteli huhtikuussa 2021 ”disruptiivista uudistuspaketia”, johon kuului muun muassa verotuksen keventämistä, menoikkauksia, verokannusteita yritystoiminnalle sekä erinäisiä toimia työn tarjonnan

38 Elinkeinoelämän valtuuskunta 2020. Väite sai keskimääräistä vahvempaa kannatusta muun muassa alle 4000 asukkaan kunnissa sekä miesten keskuudessa.

39 Hatakka 2020.

40 Hirvonen 2020.

41 Vihriälä et al. 2020.

42 Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä 2020.

lisäämiseksi.⁴³ Kokoomuksen maaliskuussa 2021 julkaisema ”exit-linja” keskittyi käsittelemään lyhyen aikavälin kysymyksiä rokotuksista ja rajoituksista sekä kritisoimaan hallitusta suunnitelmallisuuden puutteesta.⁴⁴ Kokoomuksen linjauksissa koronakriisi ei näyttäytynyt yhteiskunnallisen muutoksen ajurina, vaan lyhyellä aikavälillä ratkaistavana ongelmana. Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) huhtikuussa 2021 julkaistu ohjelmapaperi erosi Etlasta ja kokoomuksesta edistyksellisellä asemoinnillaan: SDP:n suunnitelmassa koronakriisi kytkettiin palvelujärjestelmän uudistuksiin, aktiiviseen talouspolitiikkaan ja tuleviin kriiseihin varautumiseen.⁴⁵

Koronakriisin aikana kirjoitettujen ja osin jo vanhentuneiden suunnitelmien käytännön merkitys on jäänyt epäselväksi pandemian lopun lähestyessä. Ne kuitenkin kuvastavat suomalaisessa politiikassa vaikuttavia ajattelumalleja, joilla korona-aikaa ja sen jälkeistä maailmaa on käsitelty. Koronakriisistä ei johda pois yksi tie, vaan useita teitä. Selvimät suuntaviivat ja selkeimmät valinnat piirtyvät edistyksellisen ja konservatiivisen kertomuksen välille.

Demokratiassa olennaisin kysymys on, minkälaisia toiveita kansalla on koronakriisin jälkeisestä politiikasta. Kansainvälisten tutkimusten pohjalta voidaan tehdä valistuneita arvauksia myös suomalaisten asenteista. Pew Research Center tutki koronakriisin jälkeisiä odotuksia 17 teollisuusmaassa ja sai tulokseksi, että noin puolet ihmisistä toivoi merkittäviä reformeja politiikkaan, talouteen ja terveydenhoitoon. Alankomaiden, Uuden-Seelannin ja Ruotsin kaltaisissa pienissä hyvinvointivaltioissa, jotka eniten muistuttavat Suomea, kannatettiin perusteellisia uudistuksia vähemmän mutta kuitenkin merkittävästi (noin 25–45 prosenttia vastaajista, maasta ja aiheesta riippuen).⁴⁶ Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa toteutettu kyselytutkimus tuotti samansuuntaisia tuloksia: molemmissa maissa vastaajien enemmistö toivoi pandemian jälkeisiä uudistuksia. Toiveet edistyksellisestä politiikasta korostuivat keskustavasemmiston ja vasemmiston kannattajakunnissa.⁴⁷ Jos suomalaisten asenteet seuraavat edes jossain määrin kansainvälisiä suuntauksia, voidaan olettaa, että Suomessakin merkittävä osa kansasta odottaa koronan jälkeiseltä ajalta ”jälleenrakennusta parempaa kohti”.

Politiikassa katsotaan yleensä kohti tulevaisuutta, mutta pandemian kaltaisen historiallisen kriisin kohdalla myös menneisyys nousee tärkeään asemaan. Koronakriisistä johdetut lähihistorian tulkinnat ja opetukset tulevat värittämään Suomen tulevaa politiikkaa. Jääkö koronakriisistä päällimmäiseksi näkemys valtionvelan kasvusta, sekavasta kriisijohtamisesta ja mielivaltaisista rajoituksista? Vai jääkö korona-ajasta elämään myönteisempi muistikuva kansallisesta solidaarisuudesta, lääketieteen läpimurroista ja hyvinvointivaltiosta, joka suojeli sekä taloutta että kansalaisia? Kysymys ei ole vain akateeminen. Lähihistorian kirjoittaminen antaa sen kirjoittajille retorisen etulyöntiaseman poliittisten tavoitteidensa edistämässä.⁴⁸

43 Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2021.

44 Kansallinen Kokoomus 2021.

45 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 2021.

46 Wike et al. 2021.

47 Lewandowsky et al. 2021.

48 Kts. Hay 1996.

DEMOKRATIASSA OLENNAININ KYSYMYS ON,
MINKÄLAISIA TOIVEITA KANSALLA ON KORONAKRIISIN
JÄLKEISESTÄ POLITIIKASTA.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulevissa poliittisissa kamppailuissa sosialidemokraattisen ja laajemmin ymmärrettynä edistyksellisen politiikan tulee välttää taaksepäin katsomista, esimerkiksi korostamalla Marinin hallituksen saavutuksia pandemian hoitamisessa. Sen sijaan tarvitaan eteenpäin katsova näkemys, joka nousee luontevimmin kansainvälisistä edistyksellisistä virtauksista. Olisi virhe ajatella, että koronakriisi ja Ukrainan sodasta liikkeelle lähteneet kansainvälistä poliittiset muutokset ovat voima, joka ohjaa suomalaista yhteiskuntaa deterministisesti johonkin ennalta määritellyyn suuntaan. Koronakriisi tarjoaa mahdollisuuden määritellä ja tavoitella edistyksellisiä poliittisia uudistuksia, mutta vain, jos kriisistä pystytään muodostamaan vakuuttava kertomus, joka perustelee uudistusten tarpeellisuuden.⁴⁹

49 Creasy ja Pike 2021.

Pandemia-aika on Suomessa ja maailmalla nostanut valtion takaisin politiikan keskiöön, myös talouspolitiikassa. Koronakriisin vaikutuksia on torjuttu, pääosin onnistuneesti, mutta sen hintana on ollut julkisen velan nopea kasvu. Suomalainen elinkeinoelämä hyötyi kriisin aikana valtion tuesta, mutta kuten historioitsija Juha Siltala asian muotoilee: kuka maksaa elvytyksen? Päädytäänkö koronakriisin taloudellisia seurauksia hoitamaan veroja korottamalla, menoleikkauksilla vai teetättämällä lisää työtä halvemmalla hinnalla?⁵⁰ Edistyksellinen politiikka ei voi lähteä ajatuksesta, että kriisissä valtio tukee elinkeinoelämää, mutta kriisin jälkeen valtiontaloutta tasapainotetaan karsimalla julkisia palveluja ja heikentämällä työntekijöiden toimeentuloa.

50 Siltala 2022, s. 351–389.

Pandemian jälkivaikutukset ja Ukrainan sota luovat epävarmuutta maailmantaloudessa, ja on mahdollista, että tulevien vuosien politiikkaa rajoittaa kaventunut taloudellinen liikkumavara. Yhteiskunnallisia uudistuksia ajava politiikka täytyy sovittaa yhteen julkisen talouden realiteettien kanssa. Sosialidemokraattisen ja edistyksellisen politiikan täytyy pystyä samanaikaisesti yhteiskunnallisiin uudistuksiin ja vastuulliseen taloudenhoitoon. Rajallisten resurssien maailmassa täytyy pystyä tekemään valintoja edistettävien tavoitteiden ja pois suljettavien tavoitteiden välillä.

Esitämme alla kolme suositusta koronakriisin jälkeisen politiikan tavoitteiksi:

Ensiksi valtion varautumista tuleviin kriiseihin tulee parantaa. Pandemia osoitti, että Suomen kriisijohtamisen järjestelmät ovat alikehittyneitä. Keskushallinto kärsii siiloutumisesta ja epäselvistä vastuualueista.⁵¹ Uuden kriisijohtamisen mallin tulisi rakentua valtioneuvoston ja valtioneuvoston kanslian koordinoivan roolin ympärille, vahvaan parlamentaariseen valvontaan yhdistettynä. Kriisijohtamisen rakenteiden tulisi pohjautua normaalin ajan päätöksentekojärjestelmiin, jotta siirtymässä näiden välillä välttyään turhalta improvisoinnilta.⁵² Laajempaan kysymyksenä julkisen sektorin toiminnassa tulisi hyväksyä periaate varautumisen kannalta olennaisten organisaatioiden ”reservikapasiteetista”. Esimerkiksi asiantuntijaorganisaatioissa, terveydenhoidossa, pelastustoimessa, huoltovarmuudessa ja monissa muissa tehtävissä on vältettävä pitkälle vietyä tehostamista, joka luo normaalitilanteessa tehokkaita organisaatioita, jotka kuitenkin ovat kriisitilanteissa haavoittuvia ja aliresursoituja.

51 Deloitte 2021, Mörttinen 2021.

52 Stenvall et al. 2022, s. 267–275.

Toiseksi koronakriisin luomaa hyvinvointivelkaa, eli sosiaalista velkaa, täytyy purkaa. Kriisin aikana esimerkiksi lapset, nuoret, vanhukset, mielenterveysongelmaiset ja vammaiset ihmiset ovat altistuneet muuta väestöä vakavammille hyvinvointivajeille. Terveydenhoidossa, sosiaalialan palveluissa sekä koulutuksessa on suuri tarve korjaaville toimille ja jonojen purkamiselle. Lisäksi kunta-alan vaikea työvoima-

tilanne vaikeuttaa palveluiden tuottamista. Hyvinvointivelan purkamiseen tarvitaan indikaattoreita, joiden avulla on mahdollista kohdentaa resurssit niihin ongelma-alueisiin, joissa mahdollinen vaikutus on suurin.⁵³ Yhteiskuntapolitiikan tulee myös huomioida sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Koronakriisissä ikääntyneen väestön terveyttä suojeltiin rajoittamalla nuorten elämää. Kriisin jälkihoidossa tulisi painottaa lasten ja nuorten hyvinvointia, esimerkiksi panostuksilla koulutukseen, oppilashuoltoon, päihde- ja mielenterveyspalveluihin sekä perheiden palveluihin.⁵⁴ Korkeakoulupaikkojen lisääminen estäisi nuorisotyöttömyyttä ja näköalattomuutta.

53 Kts. Hiilamo 2021b, s. 19–23.

54 Goldin 2021, luku 2.

Kolmanneksi valtion aktiivinen rooli talouspolitiikassa tulee vakiinnuttaa. Koronakriisi osoitti päätösperäisen finanssipoliittisen elvytyksen hyödyllisyyden vakavan talouskriisin aikana. Tulevissa hallitusohjelmissa tulisi olla sisäänrakennettuna mahdollisuus elvyttävään politiikkaan kriisien aikana ja suhdannevaihteluiden tasaamiseksi. Valtion kannattaa myös tukea talouden uudistumiskykyä. Pandemia-aikana alkanutta harppausta etätyöhön voidaan edistää optisten kuituyhteyksien laajentamisella ja mahdollistamalla asumisen ja työskentelyn monipaikkaisuus.⁵⁵ Digitaalisia alustoja ja etätyötä tulee hyödyntää julkisten palvelujen tehostamisessa, mutta myös palveluiden laatu ja saavutettavuus vaativat kehittämistä. Suomessa tulisi jatkaa julkisia investointeja vihreään siirtymään, kiinnittäen erityistä huomiota siirtymän toteuttamiseen sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Julkisilla investoinneilla on myös mahdollista tukea elinkeinorakenteen uudistumista panostamalla esimerkiksi koulutukseen, tutkimukseen ja innovaatioiden tukemiseen.

55 Kuisma ja Sauri 2021.

Pandemia ei odotuksista huolimatta ole johtanut suureen yhteiskunnalliseen murrokseen. Lienee melko varmaa, että Uusi Jerusalem ei laskeudu taivaista keskuuteemme, ei ainakaan seuraavalla hallituskaudella. Tästä huolimatta kriisi avaa uutta tilaa edistykselliselle politiikalle – poliittisten ja taloudellisten realiteettien asettamissa puitteissa. Suomi koronan jälkeen on sellainen, minkä päätämme siitä tehdä.

KIRJOITTAJA

MIKKO LIEVONEN on Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja.

LÄHTEET

- Boin, A., McConnell, A., & Hart, P. (2021). *Governing the pandemic: The politics of navigating a mega-crisis*. Lontoo, Palgrave MacMillan.
- Creasy, S., Pike, K. (2021). Nothing is inevitable: narrating the Covid crisis. *Renewal* 29:1. <https://renewal.org.uk/archive/vol-29-2021/nothing-is-inevitable/> [ladattu 16.5.2022].
- Deloitte (2021). *Selvitys koronaviruksen aikana toteutetun valtioneuvoston kriisijohtamisen ja valmiuslain käyttöönoton kokemuksista*. Helsinki, valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202101212316> [ladattu 11.6.2022].
- Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (2021). *Suomi käyntiin – Talouspolitiikka koronaviruksen jälkeen*. Helsinki, ETLA. pub.etla.fi/ETLA-Hallitukselle-2021.pdf [ladattu 11.6.2022].
- Elinkeinoelämän valtuuskunta (2020). *Arvo- ja asennetutkimus [tietokanta]*. Helsinki, EVA. <https://arvopankki.eva.fi/perusnakyma.php?q=386> [ladattu 11.6.2022].
- Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä (2020). *Koronaviruksen jälkihoito ja jälleenrakennus: Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti*. Helsinki, valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-867-0> [ladattu 11.6.2022].
- Goldin, I. (2021). *Rescue: From global crisis to a better world*. Lontoo, Sceptre.
- Greve, B., Blomquist, P., Hvinden, B., van Gerven, M. (2021). Nordic welfare states – still standing or changed by the COVID-19 crisis? *Social Policy & Administration* 55:2.
- Hatakka, N. (2020). *Right-wing Populism and the COVID-19 crisis in Europe: Finland*. Bonn ja Berliini, Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/stockholm/16950.pdf> [ladattu 11.6.2022].
- Hay, C. (1996). Narrating crisis: the discursive construction of the ‘Winter of Discontent’. *Sociology* 30:2.
- Hiilamo, H. (2021a). *Tuloerot voivat koronan jälkeen jopa kaventua, jos uskalletaan nostaa varakkaimpien veroja*. Yle, 31.8.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12075801> [ladattu 19.5.2022].
- Hiilamo (2021b). *Koronaviruksen sosiaalinen velka: Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin?* Helsinki, Kalevi Sorsa -säätiö. https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2021/10/KSS_Koronaviruksen-sosiaalinen-velka_Web.pdf [ladattu 16.5.2022].
- Hirvonen, A. (2020). Poliittinen epidemiologia: Virusajan normi ja poikkeus. *Tiede & edistys* 4/2020.
- Holstila, E., Soininvaara, I., Huttunen, J., Antikainen, J., Aro, T., Hämäläinen, T., Aro, R., Mustonen, V. (2020). *Kaupunkipolitiikan koronalaäkkeet*. MDI Public Oy. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/kaupunkipolitiikan-tiekartta5-mdi-digi-210326.pdf> [ladattu 11.6.2022].
- Honkatukia, J. (2022). *Koronaepidemian vaikutukset kansantalouteen, teoksessa Kestilä, L., Kapiainen, S., Merita, M., Rissanen, P. (toim.) (2022). Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestel-*

- mään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Helsinki, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-865-1> [ladattu 19.5.2022].
- Härkönen, A., Haikonen, M. (2022). Milloin pandemia päättyy? Epidemiologi sanoi koronapandemian olevan loppusuoralla, HS kysyi muilta asiantuntijoilta. Helsingin Sanomat, 25.1.2022. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008564543.html> [ladattu 11.6.2022].
- Jung, C., Murphy, L. (2020). Transforming the economy after Covid-19: A clean, fair and resilient recovery. Lontoo, Institute for Public Policy Research. <https://www.ippr.org/files/2020-07/transforming-the-economy-after-covid19-july2020.pdf> [ladattu 16.5.2022].
- Kangas, O. (2020). Poikkeukselliset ajat avaavat poikkeuksellisia mahdollisuuksia. Sosiaaliturvakeskuksen julkaisuja 2020:1. Helsinki, sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7156-1> [ladattu 19.5.2022].
- Kansallinen Kokoomus (2021). Miten Suomi avataan? – Kokoomuksen keskustelunavaus koronan exit-linjaukseksi. Helsinki, Kansallinen Kokoomus. <https://www.kokoomus.fi/miten-suomi-avataan-kokoomuksen-keskustelunavaus-koronan-exit-linjaukseksi/> [ladattu 11.6.2022].
- Kestilä, L., Kapiainen, S., Merita, M., Rissanen, P. (toim.) (2022). Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Helsinki, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-865-1> [ladattu 19.5.2022].
- Kihlström, L., Huhtakangas, M., Karreinen, S., Keskimäki, I., Tynkkynen, L.-K. (2022). ”Kenenkä vastuulla tää nyt sitten on? Ei ehkä ainakaan meidän”: COVID-19-pandemian hallinta ja johtaminen Suomessa. Helsinki, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-872-9> [ladattu 11.6.2022].
- Kuisma, J., Sauri, P. (2021). Etätö ja monipaikkaisuus Suomessa. Helsinki, Kunnallissalalan kehittämissäätiö.
- Kukkonen, L. (2020). Poikkeusolot olivat voimassa viimeksi sotien aikaan, sanoi presidenttikin – vai olivatko? Helsingin Sanomat, 17.6.2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-200006544490.html> [ladattu 16.5.2022].
- Lewandowsky, S., Facer, K., Ecker, U. (2021). Losses, hopes, and expectations for sustainable futures after COVID. *Humanities and Social Sciences Communications* 8:296. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00961-0> [ladattu 11.6.2022].
- Lund, S., Madgavkar, A., Manyika, J., Smit, S., Ellingrud, K., Robinson, O. (2021). The future of work after Covid-19. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19> [ladattu 19.5.2022].
- Mazzucato, M. (2020). Capitalism after the pandemic. *Foreign Affairs* 99:6.
- Mazzucato, M. (2021). Mission economy: A moonshot guide to changing capitalism. Lontoo, Allen Lane-Penguin.
- Mäntyneva, P., Ketonen, E., Peltoniemi, J., Aaltonen, H., Hiilamo, H. (2021). Sosiaalipoliittiset toimet koronapandemian aikana vuonna 2020: Vertailututkimus Suomesta ja 12 muusta OECD-maasta. Sosiaaliturvakeskuksen julkaisuja, 2021:2. Helsinki, sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8356-4> [ladattu 19.5.2022].

Mörttinen, M. (2021). Valtioneuvoston ydin kriisitalanteessa: Covid-19-pandemian paineet suomalaiselle päätöksenteolle. Helsinki, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2021/01/valtioneuvoston-ydin-kriisitalanteessa.pdf> [ladattu 19.5.2022].

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Building back better: A sustainable, resilient recovery after COVID-19. Pariisi, OECD. <https://oecd.org/coronavirus/policy-responses/building-back-better-a-sustainable-resilient-recovery-after-covid-19-52b869f5/> [ladattu 16.5.2022].

Organisation for Economic Co-operation and Development (2022). National accounts. <https://stats.oecd.org/> [ladattu 20.6.2022]

Ritchie, H., Mathieu, E., Rodés-Guirao, L., Appel, C., Giattino, C., Ortiz-Ospina, E., Hasell, J., Macdonald, B., Beltekian D., Roser M. (2020). Coronavirus pandemic (COVID-19). <https://ourworldindata.org/coronavirus> [ladattu 16.5.2022].

– COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University [kuvio 1].

– Hale, T., Angrist, N., Goldszmidt, R., Kira, B., Petherick, A., Phillips, T., Webster, S., Cameron-Blake, E., Hallas, L., Majumdar, S., Tatlow, H. (2021). A global panel database of pandemic policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker). *Nature Human Behaviour* [kuvio 2 ja 3].

– Mathieu, E., Ritchie, H., Ortiz-Ospina, E. et al. (2021). A global database of COVID-19 vaccinations. *Nature Human Behaviour* [kuvio 4].

Robertson, D., Doshi, P. (2021). The end of the pandemic will not be televised. *The BMJ* 2021:375. <https://doi.org/10.1136/bmj-2021-068094> [ladattu 11.6.2022].

Sandbu., M. (2020). The post-pandemic brave new world. Washington, International Monetary Fund. <https://www.imf.org/Publications/fandd/issues/2020/12/post-pandemic-brave-new-world-sandbu> [ladattu 19.5.2022].

Scheidel, W. (2020). Why the wealthy fear pandemics. *New York Times*, 9.4.2022. <https://www.nytimes.com/2020/04/09/opinion/sunday/coronavirus-economy-history.html> [ladattu 11.6.2022].

Sheiner, L., Yilla, K. (2020). The ABCs of the post-COVID economic recovery. Washington, Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/05/04/the-abcs-of-the-post-covid-economic-recovery/> [ladattu 19.5.2022].

Siltala, J. (2022). Pandemia: Kiihdytysajon äkkijarrutuksesta uuteen normaaliin. Helsinki, Otava.

Skrzypek, A. (2021). Can this be the time to reframe the concept of a state? *Progressive Post*, 21.5.2021 [verkkojulkaisu]. <https://progressivepost.eu/can-this-be-the-time-to-reframe-the-concept-of-a-state/> [ladattu 11.6.2022].

Smith, N. (2006). There's no such thing as a natural disaster. New York, Social Science Research Council. <https://items.ssr.org/understanding-katrina/theres-no-such-thing-as-a-natural-disaster> [ladattu 19.5.2022].

- Sosiaali- ja terveysministeriö (2021). Tartuntatautilain väliaikaisten pykälien voimassaoloa jatketaan kesäkuun 2022 loppuun. Helsinki, sosiaali- ja terveysministeriö [tiedote]. <https://stm.fi/-/tartuntatautilain-valiikaisten-pykalien-voimassaoloa-jatketaan-kesakuun-2022-loppuun> [ladattu 11.6.2022].
- Stenvall, J., Leskelä, R.-L., Rannisto, P.-H., Tolkki, H., Cansel, A., Leponiemi, U., Johanson, J.-E., Pekkola, E., Tupala, T. (2022). Koronajohtaminen Suomessa: Arvio covid-19-pandemian johtamisesta ja hallinnosta syksystä 2020 syksyyn 2021. Helsinki, valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-003-5> [ladattu 11.6.2022].
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (2021). Korona-ajan työ -kyselytutkimus. Helsinki, SAK. <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/korona-ajan-tyo-kyselytutkimus> [ladattu 16.5.2022].
- Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2021). Vahvempi Suomi uuteen kasvuun: Jälleenrakennuksen suunta-
viivat koronan jälkeen. Helsinki, SDP. https://sdp.fi/wp-content/uploads/2021/04/Vahvempi_Suomi_uuteen_kasvuun.pdf [ladattu 11.6.2022].
- Suomen virallinen tilasto (2022). Bruttokansantuote nousi 3,5 prosenttia vuonna 2021. Kansantalouden tilinpito [verkkójulkaisu]. Helsinki, Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/vtp/2021/vtp_2021_2022-03-15_tie_001_fi.html [ladattu 11.6.2022].
- Tenhu, A. (2020). Professori Arto O. Salonen ei iloitse koronakriisistä, mutta näkee sen jälkeisessä ajassa paljon positiivista. Yle, 4.4.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11290601> [ladattu 19.5.2022].
- Tierney, K. (2019). Disasters: A sociological approach. Cambridge, Polity Press.
- Tilastokeskus (2022). Suomi lukuina: Kansantalous. Helsinki, Tilastokeskus. https://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html [ladattu 11.6.2022].
- Tuhkanen, A. (2022). ”Koronakuolleisuuden voimakas kasvu jäänyt pimentoon”, sanoo HUSin Lasse Lehtonen – Suomi saattaa tätä menoa kiilata Ruotsin ohi. Yle, 12.5.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12440967> [ladattu 16.5.2022].
- van Barneveld, K., Quinlan, M., Kriesler, P., Junor, A., Baum, F., Chowdhury, A., Junankar, P.N., Clibborn, S., Flanagan, F., Wright, C., Friel, S., Halevi, J., Rainnie, A. (2020). The COVID-19 pandemic: Lessons on building more equal and sustainable societies. *The Economic and Labour Relations Review* 31:2.
- Vihriälä, V., Holmström, B., Korkman, S., Uusitalo, R. (2020). Talouspolitiikan strategia koronakriisissä. Helsinki, valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-898-4> [ladattu 11.6.2022].
- Walby, S. (2021). The COVID pandemic and social theory: Social democracy and public health in the crisis. *European Journal of Social Theory* 24:1.
- Wike, R., Fetterolf, J., Schumacher, S., Moncus, J.J. (2021). Citizens in advanced economies want significant changes to their political systems. Washington, Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/global/2021/10/21/citizens-in-advanced-economies-want-significant-changes-to-their-political-systems/> [ladattu 11.6.2022].
- Zakaria, F. (2020). Ten lessons for a post-pandemic world. New York, WW. Norton & Company.

Impulsseja-sarjan uusimpia julkaisuja

TANNINEN, Hannu & TUOMALA, Matti: 'Onko kehysmenettely finanssipolitiikkaa ohjaava vai kahlitseva väline?' Kesäkuu 2022 (29 s.)

LIEVONEN, Mikko & MATTILA, Maija: 'Yksinasuvat esiin! Miten huomioida yksinasuvat politiikassa' Marraskuu 2021 (25 s.)

HIILAMO, Heikki: 'Koronakriisin sosiaalinen velka. Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin?' Lokakuu 2021 (26 s.)

RAUTIAINEN, Pauli, et al.: 'Otetaan eläinten oikeudet vakavasti' Syyskuu 2021 (30 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Työajan lyhentämisen pitkä perinne – ja tulevaisuus' Heinäkuu 2021 (18 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Lyhyemmän työajan kokeilut suomessa 1996–1999. 6+6-Malli oli menestys' Kesäkuu 2021 (19 s.)

HOLMGREN, Markus: 'Kiinan 5g-politiikan vaikutukset suomeen ja Euroopan Unioniin' Maaliskuu 2021 (18 s.)

HIRVILAMMI, Tuuli: 'Hyvä kehä kestävän hyvinvoinnin vauhdittajana' Joulukuu 2020 (19 s.)

JOBELIUS, Matthias: 'Vihreä jälleenrakennus ja sosialidemokratia. Ilmasto-neutraalin Euroopan ohjelmalliset haasteet' Joulukuu 2020 (13 s.)

SANDELIN, Marianne: 'Mistä liberaalien ja konservatiivien vastakkainasettelu kumpuaa? Nykykonservatismi juuret' Marraskuu 2020 (27 s.)

HONKASALO, Julian: 'Väitteilytaidoilla vihapuhetta vastaan' Lokakuu 2020 (17 s.)

SINISALO, Samuli: 'Työajan lyhentämisen ekologiset vaikutukset' Kesäkuu 2020 (20 s.)

HIRVOLA, Matti: 'Digitalisaatio muuttaa maailmaa. Miten työväenliikkeen pitäisi vastata haasteeseen Pohjolassa?' Maaliskuu 2020 (19 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää Pariisin Ilmastopöytäkirjasta' Maaliskuu 2020 (23 s.)